

УДК 821.111'25:821.161.2
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-16>

СТРАТЕГІЯ ОДОМАШНЕННЯ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ СИНЕСТЕЗІЙНИХ МЕТАФОР

Жулавська Ольга Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
Сумський державний університет
o.gulawskay@gf.sumdu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3132-6877

Стаття присвячена встановленню когнітивних моделей та когнітивних операцій, які лежать у підґрунті застосування перекладачем стратегії одомашнення у художньому перекладі синестезійних метафор з англійської мови українською. Стратегія перекладу розмежовується з методом перекладу і тлумачиться як процес і продукт ментальної діяльності: вироблення плану перекладацьких рішень, що переслідує певну мету. Метод перекладу розуміється як система взаємопов'язаних мовленнєвих дій (способів / трансформацій перекладу), які втілюють цей ментальний стратегічний план у життя. Перекладацька стратегія одомашнення спрямована на те, щоб бути пристосованою до культурних традицій широкого кола цільової аудиторії і чітко дотримуватися норм мови перекладу. Синестезійна метафора тлумачиться як різновид концептуальної метафори, результат когнітивної операції картування, тобто осмислення однієї сутності (концепту / домену цілі) в термінах іншої сутності (концепту / домену джерела). Когнітивна модель визначається як відносно стала когнітивна структура, яка організує наш досвід взаємодії зі світом, а когнітивна операція – як свідомо, так і неусвідомлювана ментальна діяльність, змістом якої є реструктуризація, реінтерпретація, новий спосіб картування нашого досвіду. Застосування інструментарію теорії концептуальної метафори дозволило виявити базові моделі синестезійних метафоричних дескрипцій в англійських художніх текстах та їх перекладах: СЛУХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ (НИЗ-ВЕРХ) / ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ / ТИСКУ / СМАКУ / ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ; СМАКОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ; НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ / ТЕМПЕРАТУРИ; ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ (ВУЗЬКІСТЬ) / ВІДЧУТТЯ ТЕМПЕРАТУРИ. Згідно з даними когнітивного перекладацького аналізу стратегія одомашнення реалізується на підґрунті когнітивних операцій: 1) заміни (метафорична модель лінгвокультури оригіналу замінюється іншою метафоричною моделлю (наприклад, метафора моделі ЗАПАХ є ТЕМПЕРАТУРА замінюється на метафору моделі ЗАПАХ є ДОТИК) або іншою специфікацією однієї і тієї самої моделі, які є характерними для лінгвокультури перекладу (специфікація моделі ЗАПАХ є ДОТИК – НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ МІЦНОСТІ ПОВЕРХНІ замінюється на специфікацію НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ГОСТРОТИ ПОВЕРХНІ)); 2) усунення (наприклад, метафоричні дескрипції мови оригіналу, що ґрунтуються на моделях ПОГЛЯД є ДОТИК, ЗВУК є ДОТИК втрачаються в перекладі); 3) привнесення (у перекладі з'являється метафорична дескрипція, яка була відсутня в оригіналі, як наприклад метафоричні дескрипції моделей ЗАПАХ є ДОТИК, ПОГЛЯД є ДОТИК).

Ключові слова: когнітивна модель, когнітивна операція, концепт / домен джерела, концепт / домен цілі, перекладацька стратегія, синестезійна метафора.

DOMESTICATING STRATEGY IN FICTION ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF SYNESTHETIC METAPHORS

Zhulavska Olha Oleksandrivna,
Candidate of Philological Sciences, Associated Professor,
Associated Professor at Germanic Philology Department
Sumy State University
o.gulawskay@gf.sumdu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3132-6877

This article deals with the instantiation of cognitive models and cognitive operations, licensing the translator's application of domesticating strategy during the translation of synesthetic metaphors from the English language into the Ukrainian language. The strategy of translation is differentiated from the method of translation and is interpreted as both the process and the product of mental activity: development of translations' decisions plan, pursuing a definite aim. Method of translation is understood as the system of interconnected linguistic acts (techniques/procedures/transformations of translation), which implement this mental strategic plan. Domesticating translation strategy aims at assimilation with the cultural traditions of the broad target audience and keeping to the norms of the target language. Synesthetic metaphor is interpreted as a kind

of conceptual metaphor, as a result of the cognitive operation of mapping, that is understanding of one essence (target concept/domain) in terms of another essence (source concept/domain). The cognitive model is defined as a relatively stable cognitive structure, which organizes our cognitive experience of interaction with the world, and cognitive operation – as conscious and unconscious mental activity, the content of which lies in restructuration, re-interpretation, and a new way of mapping of our experience. Application of tools of the conceptual metaphor theory allowed to reveal the basic models of synesthetic metaphoric descriptions in English fiction texts and their translations: HEARING SENSATION is ORIENTATION IN SPACE (UP-DOWN) / TOUCH SENSATION / PRESSURE / TASTE / VISION SENSATION; TASTE SENSATION is TOUCH SENSATION; SMELL SENSATION is TOUCH SENSATION / TEMPERATURE SENSATION; VISION SENSATION is ORIENTATION IN SPACE (NARROW) / TEMPERATURE SENSATION. According to the data of cognitive translation analysis domesticating translation strategy is realized through the cognitive operations 1) substitution (metaphoric model of original linguoculture is substituted by another metaphoric model (e.g., metaphoric model SMELL is TEMPERATURE is substituted by the model SMELL is TOUCH) or by another specification of the same model, which is specific for the translation linguoculture (the model specification SMELL is TOUCH – SMELL SENSATION is SENSATION OF HARD SURFACE is substituted by the specification SMELL SENSATION is SENSATION OF SHARP SURFACE)); 2) elimination (e.g. the original metaphoric descriptions, licensed by the models SIGHT is TOUCH, SOUND is TOUCH are lost in translation); 3) introduction (metaphoric description, absent in the original appears in translation (e.g. metaphoric descriptions of the models SMELL is TOUCH, SIGHT is TOUCH)).

Key words: cognitive model, cognitive operation, source concept/domain, synesthetic metaphor, target concept/domain, translation strategy.

1. Вступ

У перекладознавчих студіях поняття перекладацької стратегії тривалий час ототожнювалося з поняттям методу перекладу, і один термін вживався замість іншого. Це не викликає подиву, тому що поняття «стратегія перекладу», «метод перекладу», «процедура перекладу», «спосіб перекладу» мають досить розмиті визначення; науковці тлумачать їх індивідуально, залежно від перекладацьких шкіл, до яких належать. Розмежування цих понять становить одну з невирішених проблем перекладознавства.

У цьому дослідженні поняття перекладацької стратегії розмежується з поняттям перекладацького методу і застосовується для когнітивно-комунікативного аналізу англо-українського перекладу синестезійних метафор – феномену, який отримав свою назву за аналогією з явищем синестезії в психології і наразі ще не вивчався перекладознавцями, що і визначає новизну роботи.

Актуальність дослідження зумовлюється його когнітивно-комунікативним ракурсом, який набуває поширення в перекладацьких студіях, оскільки поєднуючи аналітичні інструменти когнітивної лінгвістики із комунікативною спрямованістю перекладацького аналізу, забезпечуваною врахуванням стратегічної орієнтованості перекладу, дозволяє виявити когнітивні операції, на яких базуються перекладацькі рішення в межах тієї чи іншої стратегії перекладу.

Мета статті – встановити когнітивні моделі і когнітивні операції, які лежать у підґрунті застосування перекладачем стратегії одомашнення у художньому перекладі синестезійних метафор з англійської мови укра-

їнською. Втілення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

– сконструювати когнітивні моделі англомовної / україномовної синестезійної метафори;

– виявити і описати когнітивні операції, на яких базуються перекладацькі рішення;

– порівняти комунікативні смисли відповідних висловлень у контекстах оригіналу і перекладу.

Матеріал дослідження складає 1 000 англо-мовних висловлень, що містять синестезійні метафори, які були вилучені з романів «Шоколад» Джоан Гарріс (Harris, 2007) і його перекладу Володимира Полякова (Гарріс, 2015) та «Щиголь» Донни Тарт (Tartt, 2013) і його перекладу Віктора Шовкуна (Тартт, 2016).

Методи дослідження включають структурно-семантичний перекладацький аналіз, який використовується для з'ясування способів / трансформацій перекладу; когнітивний перекладацький аналіз, за допомогою якого виявляються та зіставляються когнітивні моделі синестезійних метафор в оригіналі та перекладі і встановлюються когнітивні операції заміни / привнесення / усунення синестезійної метафори у тексті перекладу.

2. Теоретико-методологічне підґрунтя роботи

Поняттю «стратегія перекладу» передувало поняття «метод перекладу», яке було сформульоване ще в 1813 році в доповіді Ф. Шлейєрмахера «Про різні методи перекладу» (Фурсіна, 2005). Згодом Л. Венуті, переосмислюючи доповідь Ф. Шлейєрмахера, стверджує, що стратегії перекладу спрямовані на вирішення таких основних завдань,

як добір тексту оригіналу для подальшого перекладу, а також вибір методу перекладу, який буде застосовано перекладачем. Обидва завдання зумовлені культурними, економічними та політичними факторами (Venuti, 2001: 240). О.В. Ребрій, звертаючись до праці В.І. Карабана, зазначає, що найчастіше стратегії розмежовуються за жанрово-стилістичними параметрами вихідного тексту. Тобто в перекладацьких дослідженнях художнього перекладу стратегії найчастіше сприймаються як різновиди адаптації, а в дослідженнях інформативного перекладу – ототожнюються з поняттями способу перекладу, перекладацького правила, процедури, трансформації, тощо (Ребрій, 2012: 79).

Розмежовуючи стратегію і метод перекладу, спираємося на думку О.Д. Швейцера, який розумів переклад як процес прийняття рішень, що складається з двох етапів, а саме: вироблення стратегії перекладу та визначення конкретного мовного втілення цієї стратегії (Швейцер, 1988). Перший етап є програмою (планом) перекладацьких дій, а другий включає різноманітні конкретні прийоми, що утворюють технологію перекладу «Переклад як процес прийняття рішень складається з двох етапів: 1) розробка стратегії перекладу (в термінах психолінгвістики її можна назвати програмою перекладацьких дій) та 2) визначення конкретного мовного втілення цієї стратегії (сюди належать різноманітні прийоми перекладу – «перекладацькі трансформації», що становлять технологію перекладу). На обох етапах рішення приймаються з урахуванням певної конфігурації мовних та поза-мовних детермінантів перекладу та їх взаємозв'язку» (Швейцер, 1988: 65). Відповідно, **стратегію** розуміємо як процес і продукт ментальної діяльності: вироблення плану перекладацьких рішень, що переслідує певну мету, а **метод** – як систему взаємопов'язаних мовленнєвих дій (способів / трансформацій перекладу), які втілюють цей ментальний план в життя.

Існують різні думки щодо розмежування стратегій перекладу і чинників, що зумовлюють їхній вибір. Л.В. Коломієць стверджує, що на вибір стратегії перекладу впливають такі чинники, як: цільова аудиторія перекладу та стан цільової полісистеми, кількість наявних перекладів певного твору в цільовій літературі (Коломієць, 2004). О.І. Чередніченко, слідом за Л. Венуті, розмежовує стратегії за якісним критерієм і поділяє їх на два типи: «очуження» і «одомашнення» (Чередні-

ченко, 2008: 22). Л. Венуті стверджував, що стратегія очуження має на меті досягнення близькості до тексту оригіналу, буквалізм під час перекладу, який призводить до перенесення культурних та мовних реалій мови оригіналу в мову перекладу та породжує двомовні діалекти та дискурси (Venuti, 2001: 241). Щодо стратегії одомашнення, то Л. Венуті вважав, що ця стратегія, навпаки, наближує текст оригіналу до норм та правил мови перекладу (Venuti, 2001: 240–244). Подібної думки дотримувався і В. Подміногін, стверджуючи, що стратегія очуження виконує функцію пізнання інших культур, розвитку цільової мови, відтворення оригінальності автора та виражається в кількох аспектах чужості: лексичному (наявність екзотизмів), семантичному (незрозумілість певних місць), синтаксичному (незвичний порядок слів у реченнях), граматичному (нетрадиційне з'єднання слів у словосполученнях) та поетичному (з'єднання строф, ритм) (Подміногін, 2008: 99). Протиставлена стратегії очуження, стратегія одомашнення орієнтована на те, щоб відповідати смакам більш широкого кола цільової аудиторії, чітко дотримуватися норм мови перекладу та бути пристосованою до культурних традицій цільової сторони (Подміногін, 2008: 98–100).

В фокусі нашої уваги перебуває саме перекладацька стратегія одомашнення, яка застосовується у перекладі висловлень, що містять синестезійні метафори.

Синестезійну метафору розуміємо як різновид концептуальної метафори, результат когнітивної операції картування, тобто осмислення однієї сутності (концепту / домену цілі) в термінах іншої сутності (концепту / домену джерела) (Lakoff, 1993: 202–251). Відповідно, когнітивна модель синестезійної метафори має вигляд «А є Б», де сутність / домен / концепт А розуміється через сутність / домен / концепт Б. **Когнітивну модель** тлумачимо як відносно сталу когнітивну структуру, яка організує наш досвід взаємодії зі світом (модель «А є Б» є структурою пропозиційного типу), а **когнітивну операцію** – як свідому, так і неусвідомлювану ментальну діяльність, змістом якої є реструктуризація, реінтерпретація, новий спосіб картування нашого досвіду (див. подібне тлумачення (Ruiz de Mendoza, 2014).

Особливістю синестезійних метафор є те, що обидва домени, задіяні у метафорі, є базовими. Базові домени за Р. Ленекером є «царинами потенціалу досвіду, які умож-

дивлюють концептуалізацію і появу конкретних концептів» (Langacker, 2008: 43–45). До базових доменів належать «простір, час, царини неаналізованого досвіду, асоційованого з різними чуттями: кольоровий простір (спектр кольорів, які ми здатні сприймати), звук (спектр звуків, які ми здатні сприймати), температура, смак і запах і тому подібне» (Langacker, 2008: 44). Всі інші домени будь-якого ступеню складності належать до небазових доменів (Langacker, 2008: 45).

Синестезійні метафори зазвичай втілюються конвенціональними мовними / мовленнєвими одиницями, а не фразеологізмами чи ідіомами. Наприклад: СМАК є ДОТИК (The drink was **sharp** with lemon); ЗАПАХ є ДОТИК (**greasy** scent) / СМАК (**bittersweet** aroma) / ТЕМПЕРАТУРА (**hot** scent). Синестезійні метафори можуть бути як універсальними, так і культурно специфічними, тому що йдуть від того безпосереднього досвіду взаємодії з навколишнім середовищем, який є природним саме для представників тієї чи іншої культури (Мартинюк, 2017: 24).

Застосування інструментарію теорії концептуальної метафори за методикою, запропонованою Л. Коваленко та А. Мартинюк (Kovalenko, Martynuk, 2018: 190–197), дозволило виявити такі базові моделі синестезійних метафор в англійських художніх текстах та їх перекладах: СЛУХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ (НИЗ-ВЕРХ / ПЛОСКІСТЬ/РОЗМІР ОБ'ЄКТА)/ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ (ГОСТРОЇ / М'ЯКОЇ / СУХОЇ ПОВЕРХНІ) ТИСКУ / СМАКУ / ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ / ВІДЧУТТЯ ТЕМПЕРАТУРИ; СМАКОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ; НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ (ГОСТРОЇ ПОВЕРХНІ) / ТЕМПЕРАТУРИ; ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ (ВУЗЬКІСТЬ) / РОЗМІР ТРИМІРНОГО ОБ'ЄКТА (ВИСОКОГО / ТОНКОГО) ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ (ГОСТРОЇ / М'ЯКОЇ / ТВЕРДОЇ / ГРУБОЇ ПОВЕРХНІ) / ТИСКУ / БОЛЮ / ТЕМПЕРАТУРИ (Жулавська, 2019: 29–36; Жулавська, 2019: 70–74). Ця методика також дозволяє встановити, яку когнітивну операцію застосував перекладач: **відтворення** (в мові оригіналу та мові перекладу вживаються метафори однакових когнітивних моделей або їх специфікації: but despite my cool tone (СЛУХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ТЕМПЕРАТУРИ) – та попри свій холодний тон (СЛУХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ТЕМПЕРАТУРИ)), **заміни** (метафорична модель лінгвокультури ори-

гіналу замінюється іншою метафоричною моделлю або іншою специфікацією однієї і тієї самої моделі, які є характерними для лінгвокультури перекладу: he says flatly (СЛУХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ (ПЛОСКІСТЬ ПОВЕРХНІ)) – сухо пояснив він (СЛУХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ (СУХІСТЬ ПОВЕРХНІ)), **усунення** (метафорична дескрипція мови оригіналу втрачається в перекладі: she gave me a narrow unamused look (ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ (ВУЗЬКІСТЬ)) – пильно дивлячись на мене (–) або **привнесення** (в мові перекладу з'являється метафорична дескрипція, яка була відсутня в мові оригіналу: I said, more curtly than I'd meant to (–) – сказав я сухішим тоном, ніж хотів (СЛУХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ (СУХІСТЬ ПОВЕРХНІ))).

Відтак у фокусі нашої уваги перебувають когнітивні моделі і когнітивні операції, які мають місце в результаті застосування стратегії одомашнення у процесі англо-українського перекладу синестезійних метафор.

3. Результати та їх обговорення

Згідно з даними когнітивного перекладацького аналізу стратегія одомашнення реалізується на підґрунті когнітивних операцій заміни, усунення і привнесення у текст перекладу синестезійної метафори. Почнемо аналіз з випадків застосування когнітивної операції **заміни** когнітивної моделі метафори (або специфікації однієї і тієї самої моделі) у перекладі.

The mingled scents of chocolate, vanilla, heated copper and cinnamon are intoxicating, powerfully suggestive; the raw and earthy tang of the Americas, the **hot** and resinous **perfume of the rainforest** (Harris J., 2007). – У ніс б'є дурман, п'янить суміш запахів шоколаду, ванілі, розпечених казанів і кориці – терпкий грубуватий дух Америки, **гострий** смолистий **аромат тропічних лісів** (Гарріс Дж., 2015).

Використовуючи словосполучення hot perfume of the rainforest, авторка роману «Шоколад» описує запах, який стояв у магазині, де продавала свої вироби головна героїня роману Віанна. За англійськими тлумачними словниками, прикметних hot [гарячий] має пряме значення щось, що має високу температуру [something that is hot has a high temperature (used about weather, places, food, drink, or objects)], а стосовно запахів та смаків, означає щось, що має дуже велику кількість спецій і тому смакує дуже «гаряче» [food that tastes hot has a burning taste because it contains

strong spices] (CALD; LDCE; ODT). Відтак словосполучення *hot perfume* актуалізує синестезійну метафору, побудовану на когнітивній моделі ЗАПАХ є ТЕМПЕРАТУРА, яка специфікується в аналізованому контексті як ІНТЕНСИВНИЙ ЗАПАХ є ВИСОКА ТЕМПЕРАТУРА.

У перекладі англійський прикметник *hot* [гарячий] передається українським прикметником *гострий* [sharp]. За «Академічним тлумачним словником української мови», прикметник *гострий* [sharp] має значення який сильно діє на органи чуття (нюх, смак, зір, слух і т. ін.); їдкий, пряний (про приправи) (АТСУМ). Відтак ця контекстуальна лексична заміна цілком адекватно передає зміст оригіналу – занадто інтенсивний (пряний) аромат магазину. Вживаючи контекстуальний синонім вихідного прикметника, перекладач тим самим вдається до заміни метафоричної моделі ЗАПАХ є ТЕМПЕРАТУРА (ВІДЧУТТЯ ІНТЕНСИВНОГО ЗАПАХУ є ВІДЧУТТЯ ВИСОКОЇ ТЕМПЕРАТУРИ) на модель ЗАПАХ є ДОТИК (ВІДЧУТТЯ ІНТЕНСИВНОГО ЗАПАХУ є ВІДЧУТТЯ ГОСТРОТИ ПОВЕРХНІ). Це відбувається тому, що оригінальна модель не вкорінена в українській лінгвокультурі. Тож у цьому випадку спостерігаємо застосування когнітивної операції заміни синестезійної метафоричної моделі в рамках дотримання перекладачем стратегії одомашнення.

Наступний приклад демонструє заміну специфікації однієї і тієї самої когнітивної моделі синестезійної метафори:

Though there was a **strong smell of wood smoke**, the fireplace was burnt-out and black looking and the grate choked with ashes, as if the fires hadn't been lit in a while (Tartt D., 2013). – Хоч у кімнаті стояв **гострий запах диму**, камін був чорним, застиглим, а ґратки забиті попелом, наче вогонь тут не розпалювали дуже давно (Тартт Д., 2016).

В оригіналі авторка описує відчуття і враження головного герою роману Тео від того, що він побачив, прийшовши вперше до Гобі та Піппи в гості. Це відбулося невдовзі після пережитого ним вибуху в музеї мистецтв Метрополітен в Нью Йорку, під час якого загинула його матір, і всі почуття Тео були ще дуже свіжими. Тому і все навкруги він сприймав занадто чуттєво. Саме цю обставину і хоче підкреслити автор. Запах від каміну здався Тео занадто сильним, агресивним, що і передає словосполучення *a strong smell of wood smoke*. За англомов-

ними тлумачними джерелами, прикметник *сильний* [strong] має значення такий, якого не легко зламати, а щодо запаху чи смаку, то такий, що дуже яскраво виражений [not easily broken or damaged; having a taste or smell that you notice easily] (CALD; LDCE; ODT). Відтак це словосполучення актуалізує синестезійну метафоричну модель ЗАПАХ є ДОТИК (ВІДЧУТТЯ ІНТЕНСИВНОГО ЗАПАХУ є ВІДЧУТТЯ МІЦНОСТІ ПОВЕРХНІ).

У тексті перекладу, словосполучення *a strong smell of wood smoke* передається як *гострий запах диму*. За визначенням в «Академічному тлумачному словнику української мови», прикметник *гострий* [sharp], стосовно чуттів означає такий що сильно діє на органи чуття (нюх, смак, зір, слух і т. ін.) (АТСУМ). Відтак він еквівалентно передає той смисл, який було закладено авторкою оригіналу. Попри те, що словосполучення *сильний запах* [strong smell] є широко вживаним та конвенціональним в українській мові, перекладач робить вибір на користь словосполучення *гострий запах* [sharp smell], оскільки воно краще передає болісність відчуттів Тео. При цьому когнітивна модель синестезійної метафори ЗАПАХ є ДОТИК набуває іншої специфікації (специфікація НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ МІЦНОСТІ ПОВЕРХНІ замінюється на специфікацію НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ГОСТРОТИ ПОВЕРХНІ). Тим самим перекладач застосовує когнітивну операцію заміни специфікації метафоричної моделі та дотримується стратегії одомашнення.

Розглянемо приклади застосування когнітивної операції **усунення** синестезійної метафори у перекладі.

Armande gave me a **sharp look of surprise**. 'How do you know about that?' Sometimes I have – feelings – about people.' (Harris J., 2007). – Арманда **здивовано подивилася** на мене: – Звідки тобі це відомо? – Іноді в мене виникають... передчуття... Стосовно деяких людей. (Гарріс Дж., 2015).

В оригіналі авторка описує погляд однієї з героїнь роману Джоан Гарріс «Шоколад», Арманди, вживаючи словосполучення *a sharp look of surprise* [гострий здивований погляд]. За англомовними тлумачними словниками, прикметник *sharp* [гострий] означає такий, що має дуже тонкий край або кінець, яким легко різати (having a very thin edge or point that can cut things easily); такий, що спричиняє раптове, пронизливе фізичне відчуття або ефект (producing a sudden, piercing physical sensation or effect) (CALD; LDCE; ODT).

Відповідно, прикметник *sharp* [гострий] актуалізує синестезійну метафоричну модель ПОГЛЯД є ГОСТРИЙ ПРЕДМЕТ (ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ГОСТРОТИ ПОВЕРХНІ). Погляд Арманди уподібнюється дуже гострому предмету, яким можна різати. Метафора імплікує інтенсивність здивування Арманди, втілену у погляді, спрямованому на головну героїню роману Віану в той момент, коли вона розповідає про видіння стосовно інших людей, які вона інколи бачить.

Перекладач вдається до граматичної трансформації (іменникове словосполучення а *sharp look of surprise* перетворюється на дієслівне *здивовано подивилася*) і вилучає прикметник *sharp* [гострий], який актуалізував синестезійну модель в оригіналі. Хоча в українській мові прикметник гострий вживається для характеристики погляду та має значення: який добре сприймає; що-небудь; тонкий, проникливий. «На виду у діда старечий спокій, а проте – гострий, огняний погляд» (Панас Мирний, I, 1954); який сильно діє на органи чуття (АТСУМ), у перекладному граматичному контексті передати інтенсивність здивування героїні за допомогою однокорінного прислівника доволі важко. Усуваючи прикметник, перекладач автоматично усуває і синестезійну метафору. Оскільки таке рішення пояснюємо намаганням зробити текст перекладу максимально прийнятним для сприйняття носіями української мови, розглядаємо його як втілення стратегії одомашнення.

Several men of varying age and nationality called out to me on the street, **soft voices** coming from several directions (hey, little brother! where you headed? need a ride?) but though one red-haired guy in particular seemed nice and normal and not much older than me, almost like someone I might be friends with, I was enough of a New Yorker to ignore his cheerful hello and keep walking like I knew where I was going. (Tartt D., 2013) – Кілька чоловіків різного віку та національності гукали мене на вулиці, **приятні голоси** лунали звідусюди («Гей, маленький брате! Куди тобі треба? Тебе підвезти?»), особливо приємним і нормальним здався мені один хлопець із рудим волоссям, не набагато старший за мене, він міг би бути одним із моїх друзів, проте я мав досить нью-йоркського досвіду, щоб знехтувати цими веселими привітаннями й іти далі так, ніби я знав, куди прямую. (Тартт, 2016).

В оригіналі авторка вживає словосполучення *soft voices* для опису голосів людей, що

зверталися до головного герою роману Тео на автовокзалі Нью Йорку, коли він повернувся від батька. Хлопець був виснажений як фізично через те, що їхав більше доби автобусом, так і морально через безрадісне перебування у батька та ситуацію, яка там склалася (він мусив тікати, через те, що опинився в небезпеці). Відтак все навкруги сприймалося ним як в «уповільненій зйомці». Для передачі відповідного змісту читачеві авторка оригіналу називає голоси, які долітали до Тео, м'якими [*soft voices*]. За англomовними тлумачними джерелами прикметник *soft* характеризує звук або голос чи музику не лише як такі, які приємно слухати [*a soft sound or voice, or soft music, is quiet and pleasant to listen to*] (CALD; LDCE; ODT), а і не голосні, такі, що вимагають зусиль для сприйняття [*a soft sound or voice, not forceful, loud or easily noticed*] (CALD; LDCE; ODT). Відповідно, у цьому контексті словосполучення *soft voices* актуалізує синестезійну метафору ЗВУК є ДОТИК (ТИХИЙ/РОЗМИТИЙ ЗВУК є ВІДЧУТТЯ М'ЯКОСТІ ПОВЕРХНІ).

Хоча словосполучення *м'які голоси* є прийнятним для носіїв української мови, а прикметний м'який має значення, близьке до актуалізованого значення *soft* – тихий, приглушений, ледве чутний (про звуки) (АТСУМ), перекладач вдається до контекстуальної заміни і передає його як приятні голоси. Такий переклад пояснюємо тим, що через багатозначність словосполучення *м'які голоси* його вживання вимагало б ведення додаткового контексту. У цьому перекладі синестезійна метафора втрачається, і дещо змінюється зміст висловлення: насправді, Тео усвідомлював, що люди, які до нього зверталися, просто хотіли на ньому заробити, і їхні голоси сприймалися ним не скільки як приятні, скільки як розмиті, нечіткі, через утому. У цьому разі втрата синестезійної метафори як результат дотримання стратегії одомашнення не сприяє створенню комунікативно вдалого перекладу.

Розглянемо приклади застосування когнітивної операції **привнесення** синестезійної метафори у текст перекладу в результаті дотримання перекладачем стратегії одомашнення.

A WILDERNESS OF GILT, gleaming in the slant from the dust-furred windows: gilded cupids, gilded commodes and torchieres, and – undercutting the **old-wood smell** – the reek of turpentine, oil paint, and varnish (Tartt D., 2013). – Незайманість позолоти, що скісно блищала від запошених вікон: позолочені

купідони, позолочені комоди й торшери – і запах, який перебивав **гострий запах старого дерева**, – сморід скипидару, олійної фарби та лаку (Тартт, 2016).

В оригіналі авторка описує атмосферу в майстерні у Гобі, до якого прийшов головний герой Тео. Запахи, які він відчуває, є досить різкими, тому що це запахи олійної краски, лаку та старого дерева, з яким Гобі працює. Словосполучення *old-wood smell* [запах старого дерева] не містить в собі синестезійної метафори. В перекладі додається прикметник *гострий* [sharp] *запах старого дерева*, що актуалізує синестезійну метафору ЗАПАХ є ДОТИК, а саме її специфікацію НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ГОСТРОТИ ПОВЕРХНІ. Доцільність вживання цієї синестезійної моделі впливає із значення прикметника *гострий* [sharp]: який має колючий кінець або ріжучий край; здатний колоти або різати; який сильно діє на органи чуття (нюх, смак, зір, слух і т. ін.) (АТСУМ). Перекладач вдається до такого прийому для більш точної передачі тих відчуттів, які переживав Тео, і досягає комунікативно вдалого перекладу в результаті здійснення когнітивної операції привнесення синестезійної метафори у текст перекладу в рамках стратегії одомашнення.

“Because you know what this was really about, don’t you?” said my dad, leaning on the doorframe with one elbow and **looking at me shrewdly** (Tartt D., 2013) – Але чи знаєш ти, що зрештою урвало мені терпець? – сказав мій батько, спершись однією рукою об одвірок і **дивлячись на мене гострим поглядом** (Тартт, 2016).

В оригіналі авторка описує ситуацію, коли Тео з батьком та його новою дівчиною приїхали в квартиру, де раніш він мешкав з мамою, щоб забрати речі Тео. Для Тео це був дуже болісний досвід, тому що кожна річ нагадувала йому про його маму. Батько, згадуючи своє життя з мамою Тео, і вважаючи, що Тео розуміє, чому він залишив їх, дивився на сина *shrewdly* [пронизливо]. В оригіналі метафора відсутня. У перекладі словосполучення *looking at me shrewdly* передається висловом **дивлячись на мене гострим поглядом**, який містить у собі синестезійну метафору ПОГЛЯД є ДОТИК (специфікація ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ГОСТРОТИ ПОВЕРХНІ). Хоча словосполучення *пронизливий погляд* є конвенційним для носіїв української мови, перекладач замінює його на словосполучення *гострий погляд*, привносячи в текст перекладу синестезійну

метафору, відсутню в оригіналі і тим самим одомашнюючи його.

4. Висновки

Проаналізувавши приклади, що наведені вище, доходимо висновку, що необхідність вдаватися до перекладацької стратегії одомашнення виникає за наявності певних труднощів під час перекладу синестезійних метафор відчуттів. Під час орієнтації на культурні традиції широкої цільової аудиторії і дотримання норм мови перекладу перекладач реалізує стратегію одомашнення. При цьому перекладацькі рішення базуються на таких когнітивних операціях, як заміна когнітивної моделі синестезійної метафори (наприклад, метафора моделі ЗАПАХ є ТЕМПЕРАТУРА замінюється на метафору моделі ЗАПАХ є ДОТИК) або специфікації моделі (специфікація моделі ЗАПАХ є ДОТИК – НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ МІЦНОСТІ ПОВЕРХНІ замінюється на специфікацію НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ГОСТРОТИ ПОВЕРХНІ), усунення синестезійної метафори (наприклад, усуваються метафоричні дескрипції моделей ПОГЛЯД є ДОТИК, ЗВУК є ДОТИК), та привнесення синестезійної метафори (наприклад, метафоричні дескрипції моделей ЗАПАХ є ДОТИК, ПОГЛЯД є ДОТИК з’являються у перекладі, хоча відсутні в оригіналі).

До перспектив дослідження відносимо вивчення когнітивних операцій, які лежать у підґрунті стратегії очуження під час перекладу висловлень, які містять синестезійні метафори.

ЛІТЕРАТУРА:

1. АТСУМ = Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 01.04.2020).
2. Гарріс Джоан. Шоколад. Переклад Володимира Полякова. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. 320с.
3. Жулавська О.О. Відтворення англійських синестезійних метафор слухових відчуттів в українських перекладах. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. 2019. № 89. С. 29–36.
4. Жулавська О.О. Стратегії одомашнення і очуження в англо-українському перекладі синестезійних метафор(на матеріалі художнього тексту). *Science and Education a New Dimension. Philology*. VII (62), Issue 211, (2019). С. 70–74.
5. Коломієць Л.В. Пишнота і злиденність формалістичної школи перекладу: «Шекспірові сонети» Ігоря Костецького. *Мова і культура*. 2004. Том 8, С. 133–140.
6. Мартинюк А.П. Відтворення англійських конвенціональних метафор емоцій в українських перекладах. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*, (2017). Вип. 85. С. 21–28.
7. Подміногін В. Дихотомія перекладацьких стратегій очуження та одомашнення в історії європейського перекладу. *Наукові записки*. 2008. № 89. С. 98–102.

8. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, (2012). 376 с.
9. Тартт Донна. Шиголь. Переклад з англ. В. Шовкуна. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», (2016). 816 с.
10. Фурсіна Г.А. Формування комунікативної компетенції студентів вузів в процесі мовної підготовки. *Актуальні питання вузівської науки: зб. наук. статей*. 2005. 53 с.
11. Чередниченко О.І. Український переклад: З минулого до сьогодення. Од слова путь верстаючи й до слова. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, (2008). С. 21–31.
12. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика: Статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука. (1988). 215 с.
13. CALD = The Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge : Cambridge University Press, (2003). URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/> (дата звернення: 10.06.2020).
14. Harris, Joanne. Chocolate. London: Black Swan. (2007). 384 p. URL: https://royallib.com/book/Harris_Joanne/Chocolat.html (дата звернення: 15.11.2018).
15. Kovalenko L., Martynyuk A. English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced education*, (2018), Iss. 10. P. 190–197.
16. Lakoff, George. The Contemporary Theory of Metaphor. *In Metaphor and Thought, edited by Andrew Ortony*. New York : Cambridge University Press, (1993). P. 202–251.
17. Langacker, R. Cognitive Grammar. A basic introduction. Oxford University Press, (2008). 562p.
18. LDCE = Longman Dictionary of Contemporary English. Pearson Education Ltd. Third Edition. Harlow Essex: Longman, (2005). 1668 p.
19. ODT = Oxford Dictionary and Thesaurus. Oxford University Press. Oxford, (2007). 1204 p.
20. Ruiz de Mendoza, Francisco and Alicia Galera. Cognitive Modeling. A Linguistic Perspective. Amsterdam : John Benjamins. (2014). 432p.
21. Tarrt Donna. The Goldfinch. Little, Brown and Company, New York, (2013). 1030 p.
22. Venuti L. Strategies of translation. *Routledge Encyclopedia of translation studies*, N.Y. (2001). C. 240–244.
1. ATSUM = Academichnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Academic dictionary of Ukrainian Language]. Available at: <http://sum.in.ua/> (in Ukrainian).
2. Harris, Dzhoann. (2015). Shokolad [Chocolate]. Translated by Volodymyr Polyakov. Kharkiv: Knyzhkovyj Klub "Klub Simejnogo Dozvil'ya". (in Ukrainian).
3. Zhulavska O. O. (2019). Vidtvorenня anglijskikh synesteziinih metaphor sluhovyh vydchuttiv v ukrainskikh perekkladah [Rendering English Synesthetic Metaphors of Hearing Senses in Ukrainian Translations] // *Journal of V.N. Karazin Kharkiv. National Univ.* №89. 29–36. (in Ukrainian).
4. Zhulavska O.O. (2019). Strategii odomashnennia i ochuzhennia v anglo-ukrainskomu pereklyadi synesteziinih metaphor (na materialii hudozhnogo tekstu) [Foreignizing and Domesticating Strategies in Ukrainian Translations of Synesthetic Metaphors (based on the fiction)]. *Science and Education a New Dimension. Philology.* VII (62), Issue 211. 70–74. (in Ukrainian).
5. Kolomiets L. V. (2004). Pyshnota I zlydennist formalistichnoi shkoly perekladu: "Shekspikovy sonety" Ihoria Kostetskogo [Splendor and poverty of formalistic translation school: "Shakespeare Sonnets" by Ihor Kostetskyij]. *Language and Culture.* Vol. 8. P. 133–140. (in Ukrainian).
6. Martynyuk A.P. (2017). Vidtvorennya anglijskikh konventsyonalnyh metaphor emotsyi v ukrainskikh perekkladah [Reconstruction of English conventional metaphors of emotions in Ukrainian translations]. *Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University*, № 85. P. 21–28. (in Ukrainian).
7. Podminogin V. (2008). Dihotomia perekkladatskikh strategy ochuzhennia ta odomashnennia v istorii evropeyskogo perekladu [Dichotomy of translation strategies of foreignizing and domesticating in the history of European Translation]. *Scientific notes.* № 89. P. 98–102. (in Ukrainian).
8. Rebriy O.V. (2012) Suchasni koncepcii tvorchoosti u pereklyadi. [Modern concepts of creativity in translation]. Kh.: V.N. Karazin Kharkiv. National Univ. 376 p. (in Ukrainian).
9. Tarrt Donna. (2016). Schchigol [The Goldfinch]. Translated by V. Shovkun. Kharkiv, 816 c. (in Ukrainian).
10. Fursina H.A. (2005). Formuvannia komunikativnoi kompetentsii studentiv vuziv v protsessi movnoi pidgotovky. [Formation of communicative competency in students of high studying establishments during linguistic studying] *Actual questions of academic studying: vol. scientific works*. 53 p.
11. Cherednichenko O.I. (2008). Ukrainskyi pereklad: Z mynulogo do siogodennia [Ukrainian translation: From past till present time] From word to word. Lviv. Ivan Franko LNU. P. 21–31. (in Ukrainian).
12. Shveytser A.D. (1988). Perevod i lingvistika: Status, Problemy, aspekty. [Translation and Linguistics: Status, problems, Aspects]. Moscow : Nauka. 215 p. (in Ukrainian).
13. CALD = The Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge : Cambridge University Press, (2003). URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/>.
14. Harris, Joanne. Chocolate. London: Black Swan. (2007). 384 p. URL: https://royallib.com/book/Harris_Joanne/Chocolat.html.
15. Kovalenko L., Martynyuk A. (2018). English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced education*, Iss. 10, 190–197.
16. Lakoff, George. (1993). The Contemporary Theory of Metaphor // *In Metaphor and Thought*, edited by Andrew Ortony. New York : Cambridge University Press. P. 202–251.
17. Langacker, R. (2008). Cognitive Grammar. A basic introduction. Oxford University Press, 562p.
18. LDCE = Longman Dictionary of Contemporary English. (2005). Pearson Education Ltd. Third Edition. Harlow Essex : Longman, 1668 p.
19. ODT = Oxford Dictionary and Thesaurus. (2007). Oxford University Press. Oxford, 1204 p.
20. Ruiz de Mendoza, Francisco and Alicia Galera. (2014). Cognitive Modeling. A Linguistic Perspective. Amsterdam : John Benjamins. 432p.
21. Tarrt D. (2013). The Goldfinch. Little, Brown and Company, New York, 1030 p.
22. Venuti L. (2001). Strategies of translation. *Routledge Encyclopedia of translation studies*, N.Y. C. 240–244.

REFERENCES: